

Leg, krop og idræt – litteraturoversigt og bibliografi

af Jørn Hansen og Niels Kayser Nielsen

Som de foregående år indeholder også denne udgave af Idrætshistorisk Årbog en omtale af nogle af de idræts- og kropshistoriske publikationer fra det forløbne år, ligesom omtalen suppleres med en opdatering af den fortløbende bibliografi på området. Måtte enkelte værker være forbigået vores opmærksomhed, skal dette beklages. Den bedste sikkerhed for at blive omtalt er stadig at tilsende Idrætshistorisk Forening et eksemplar, eller i det mindste en titelangivelse.

De hjemlige publikationer er præget af mangfoldighed. Der aftegner sig et billede af stor spændvidde – for stor vil nok måske sige, idet mangfoldigheden også kan tages som udtryk for mangel på afklaring m.h.t. forskningsområdets omfang. Her er en sammenligning med Sverige oplagt. I Sverige er der ikke helt den samme spændvidde i den idrætshistoriske forskning. Til gengæld er der, indtil videre, større konsensus om, hvad idrætshistorie er for noget, idet de kropskulturelle dimensioner, på godt og ondt, ikke spiller så stor en rolle i vort naboland.

Én styrke har man under alle omstændigheder i Sverige: den lokalhistoriske idrætsforskning. Grav hvor du stårprojekterne i Sverige omfatter også

idrætshistorie, og landet over er der etableret lokale forsknings- og studiekredse, som også er flinke til at publicere. Det mangler vi i Danmark, idet kun en enkelt artikel på den idrætshistoriske arena i 1989 beskæftiger sig med lokal idrætshistorie. Det lokale islæt spiller dog en stor rolle i Jørn Møllers flerårige studier i gamle lege i Danmark. Disse studier er nu så langt fremme, at forskningsresultaterne kan offentliggøres. Indtil nu er udkommet 2 bd. ud af en serie på i alt 4: »So i Hul og 99 andre gamle boldspil og kastelege« og »Hund i Lænke og 99 andre gamle fange- og findelege«. Bd. 3 vil omhandle styrke- og smidighedsøvelser, medens 4. bind vil beskæftige sig med kamp og kaplege. Bøgerne baserer sig på et større materiale, som idrætspædagogen Fr. Knudsen indsamlede, men bærer i høj grad præg af en selvstændig bearbejdelse kendetegnet af et omhyggeligt dokumentations- og registreringsarbejde. Legene er indsat i en pædagogisk klassifikation, ligesom der er anført masser af henvisninger til panderter i andre lande. Bøgerne åbner således mulighed for komparative kulturhistoriske undersøgelser. Men udover videnskabelige studier kan de også danne udgangspunkt for praktiske legeaktiviteter, og der er i det hele taget ikke tvivl om, at disse bøger nok skal blive små klassikere.

At legelementet indgår som en vigtig del i boldspil i almindelighed og i fodbold i særdeleshed er velkendt. Derfor kunne man have forestillet sig det centralt placeret i Knud Lundbergs danske fodboldkrønike. I 1989 udkom sidste bind i serien: »Dansk Fodbold 4 – Verdensklasse«. Men man skal lede længe efter legelementerne. For mange vil bogen nok være en skuffelse. Her er ikke udblik til samfundsmæssige forhold, konfigurationsteorier og idræts-historie i øvrigt. Men bogen har andre kvaliteter. Først og fremmest er den kendetegnet af stor faglig indsigt i selve spillet og af respekt for dets egenverdi. Dernæst vil den med sin sans for fodboldspillets typologier kunne danne udgangspunkt for bevidsthedshistoriske undersøgelser af myterne i fodboldspillet – når hurraråbene fra 1980'er-fodbolden om nogle år har lagt sig, og EM i Frankrig og VM i Mexico er blevet til idræts-historie.

En anden bog i »hurra-kategorien« er John Engelbrecht: »Fra delingsfører til gymnastikinstruktør«. Bogen er udkommet i anledning af Delingsførerforeningens 100 års-jubilæum. Det bærer den præg af, idet den er skrevet med samme begejstring og ildhu for sagen, som man finder hos Knud Lundberg, men også med samme mangel på historisk analyse. Også her er myterne i højsædet, og lige så utilfredsstillende det kan virke for den, som vil have ordentlig besked, lige så værdifulde er den slags myter som led i et identitetsarbejde. Set i det perspektiv knytter Engelbrechts arbejde sig direkte til Knud Lundbergs og indirekte til Jørn Møllers, idet der i alle tilfælde vises sans for arveaspektet i idræts- og legeverdenen.

Den der vil lege og den der vil underholdes, har fire kort på hånden, skriver Martin Zerlang i indledningen til sin bog »Underholdningens historie«. Idrætsudøveren og (kort)spilleren har det til fælles, at de bekræfter en identitet. Skuespilleren skjuler sin under en maske, medens rockkoncert- og tivoli-gæsten frydes ved, for en stund, at tabe identiteten. Under alle omstændigheder er der identitet på spil. For idrættens område, som Zerlang giver et kort, men kulturhistorisk dybdeborende portræt af, er identiteten ofte forbundet med spillet mellem type og hændelse, dvs. mellem kontinuitet og brud. Herved indskriver idrætten sig som en del af underholdningens spænding mellem genkendelige, arvede stereotyper og forførende éngangstilbud. Vil man vide mere om idrættens, herunder showsportens væsen, kan man med fordel læse hele Martin Zerlangs bog. Her får man besked.

Vil man vide mere om idrættens placering i fritidens tid og rum, er der nyttig læsning i Torben Fridberg: »Danskerne og kulturen«. Bogen er en rapport fra Socialforskningsinstituttet og beskriver danskernes fritidsaktiviteter på baggrund af Socialforskningsinstituttets undersøgelser fra 1987 af danskernes tidsanvendelser. For idrættens vedkommende er der interessante tal vedrørende bl.a. forholdet mellem motion og deltagelse i konkurrencer, som nok kan anfægte hævdevundne forestillinger.

Noget af det interessante ved Svenska Idrottsföreningens Årbok 1989 (jvf. nedenfor) er dens omtale af den danske søsterforskning. Man fornemmer en lidt blandet opfattelse, med respekt

for djærvheden og visionerne, men også en faghistorisk skepsis overfor vidtløftighederne og de manglende kildestudier. Betegnelsen »idrætsantroposofi« som karakteristik (den bruger Leif Yttergren i omtalen af et nordisk seminar på Gerlev Idrætshøjskole i 1988 om store mænd i nordisk kropskultur) dækker vistnok denne dobbelthed.

I Else Trangbæk (red.): »Den engelske sports gennembrud i Norden« kan man ved selvsyn konstatere forskelle på dansk og svensk idræts historisk forskning og tage stilling til, om der eventuelt findes idrætsantroposofisk forskning i Danmark. Værket indeholder bidragene fra det vellykkede 1. fællesnordiske idræts historiske seminar afholdt på Lysebu i marts 1989. Udover svenske og danske bidrag er der finske, norske og islandske. Værket viser bl.a. hvilke muligheder der er for et fællesnordisk komparativt idræts historisk projekt – og hvilke vanskeligheder man i givet fald ville støde på.

En af bidragsyderne i denne antologi er Laila Ottesen. Hun har ligeledes bidraget med en artikel i Lone Rahbek Christensen (red.): »Livsstykker. 12 studier af livsformer og vilkår«. Den handler om Skovlunde Idrætsforening og er et af de få eksempler overhovedet i dansk idræts historisk forskning på undersøgelser af foreningslivet i lokalhistorisk perspektiv. Artiklen er ligeledes et godt eksempel på, hvad den ellers noget hårdtpumpede og modeprægede livsformsanalyse kan bruges til, når man når ud over den mest håndfaste skematik. Laila Ottesens artikel bør følges op af flere lignende.

Hvad angår den mere kropskulturelle forskning, er det værd at hæfte sig ved Anette Dam og Lars Stigel (red.): »Krop og sjæl« med artikler, der spænder fra idrætspædagogisk forskning i mental træning til filosofiske artikler om forholdet mellem sjæl og legeme. Her debatteres det bl.a. i Jan Lindhardts artikel, om vi nu også er slet så kropsfixerede i 1980'erne, som man ofte foranlediges til at tro. Udover det får Per Højholt på 2 små sider sagt mere om kroppen end så mange andre. I antologien »Den tredje skønhed«, skrevet af en række kvindeforskere, er der adskillige relevante artikler. Idrætsmæssigt påkalder Lone Toft Christensens »Make it burn« om kvindelige og mandlige kvaliteter i 1980'ernes kropskulturer sig størst interesse. Kropskulturelt er lægerne Karin Garde, Anne Køster og Birgit Peterssens artikel om »den kvindelige biologi« interessant ved at vise, at de seneste årtiers kvindefrigørelse hos mange kvinder ledsages af stor skepsis overfor ens eget kropsbillede.

Af de udenlandske værker er der grund til at fremhæve Tony Mason (red.): »Sport in Britain – A Social History« (1989). Værket tager udgangspunkt i den velkendte britiske skelnen mellem field sports, games og athletics og præsenterer en række studier i de idrætsgrene, som hidtil er bedst udforskede (f.eks. fodbold, boksning og roning), men det er velgørende at også lystfiskeri, golf og tennis behandles udførligt. I et efterord påpeger Tony Mason, at den nyliberale økonomiske politik udgør en stor fare for de kommende års britiske idræt. Gad vide hvad der ville ske i Danmark, hvis vi fik en

nyliberalt-privatiserende minister for idrætten. Man bærer.

I et yderst grundig studie præsenterer Bonn-lingvisten Heiner Gillmeister en sammenfatning af sine langvarige undersøgelser af tennisspillets historie i værket »Kulturgeschichte des Tennis« (1990). Ikke mindst hvad angår de middelalderlige for-spil er værket interessant, ligesom der er spændende præsentationer af nutidige varianter i f.eks. Nordfriesland i Holland og Tyskland og af park-spelet på Gotland, som Gillmeister tidligere har beskrevet (og som også figurerer i Jørn Møllers bøger).

En ligeledes socialhistorisk inspireret fremstilling er George B. Kirsch: »The Creation of American Team Sports. Baseball and Cricket 1838-72«. Hovedvægten er lagt på, hvad vi ville kalde sportificeringen af disse idrætter. Interessant er også redegørelsen for den sociale og kulturelle stratifikation blandt spillerne. Barry D. McPherson, James A. Curtis og John W. Loy har udsendt en stor idrætssociologisk lærebog »The Social Significance of Sport« (1989), der er videreførelse af de værker af lignende art, som Loy har publiceret sammen med bl.a. Kenyon. Bogen vedrører især amerikanske forhold, men der er korte perspektiveringer til Europa og andre oversøiske verdener. For os europæere, der måske tror, at USA er én nation, kan det være interessant at få at vide, at der er store regionale forskelle også m.h.t. idræt. Der er relativt flere baseballstjerner som stammer fra Californien og de sydligste stater, fodboldspillerne er især hjemmehørende i Nordøst-

USA, stock car-racerne kommer især fra North og South Carolina, medens Illinois, Indiana og Kentucky er overrepræsenteret hvad angår basketballspillere. Men ellers er bogens del 3 om idræt som arena for modstand og konflikt den mest interessante. Det er her tesen, at idræt og kropskultur udover at genspejle samfundet også bidrager til samfundsmæssige forandringer. Det er ikke uinteressant og vistnok meget amerikansk at medtage en tabel, som viser at morderfrekvensen stiger kraftigt i dagene efter en kamp om verdensmesterskabet i sværvægtsboksning. Sådan var det i det mindste i 1970'erne. I USA. Om det gælder i Europa er straks mere tvivlsomt, men måske skulle »bokseprofessor« Børge Krogh passe på ikke at producere verdensmestre ...

Meget europæisk er August Nitschkes »Körper in Bewegung« (1989). Sprænglærd og spekulativ. Værket er interessant dels ved sit fundamentalkropslige udgangspunkt: gestik, gebærder og bevægelser i tid og rum står i centrum, dels ved at betone avantgardens indflydelse på kropskulturen. Ikke mindst kunstnernes virke med deres foregribende evne til at udtrykke en ny epokes kropssprog og bevægelsesmønstre fremhæves. Det er en af bogens vigtigste teser (beslægtet med f.eks. Antony Giddens' antropo-sociologi), at mennesket først og fremmest er et handlende og sig-bevægende væsen, og at det er i kraft af handlinger og bevægelser vi erkender verden. Denne antropologiske tese belyses i særdeles spændende undersøgelser af kropskulturelle mønstre fra antikken til i dag. For de næste års kropskulturforskning vil dette værk være uomgængeligt.

Beslægtet med dette værk og med flere af de danske værker er Henning Eichberg og Jørn Hansen (red.): »Körperkulturen und Identität« (1989), der rummer bidrag fra et internationalt seminar på Gerlev Idrætshøjskole 1988 om identitet og kropskultur. Denne problemstilling belyses ikke kun, som i socialisationsforskningen, som et spørgsmål om kropsselvets betydning for identitetsdannelsen. Man går et skridt videre og spørger efter kroppens og kropskulturens betydning for den kollektive, ofte regionalt baserede identitet. Dette spørgsmål er blevet aktualiseret i takt med de traditionelle grænsers labilitet og vil givetvis ikke mindske i betydning fremover, når den europæiske økonomisk-politiske centralisme for at kunne overleve må modsvares af kulturel decentralisering. At der i 1989 er udkommet flere værker i såvel udland og indland, som beskæftiger sig med traditionel legekultur, med idrætsmyter og national- og regionalhistoriske kropskultur er næppe nogen tilfældighed. Nærværende årbog knytter sig også til denne tendens.

Et stort spørgsmål i den forbindelse bliver kroppens placering i grænselandet mellem på den ene side en pragmatisk gøren brug af kroppen i et nationalt og regionalt identitetsarbejde og på den anden side den postmoderne tendens til dyrkelse af den autonome krop som led i skabelsen af en subjektivitetsforestilling, sådan som man kan læse om det i Knut Dietrichs, Ronald Lutz' og Jennifer Hargreaves' artikler i ovennævnte værk.

Spørgsmålet om idrættens og kropskulturens betydning for den nationale kultur står også centralt placeret i Richard

Holt: »Sport and the British« (1989). Som det siges i indledningen ville en sådan bog have været utænkelig for 10-15 år siden. I dag er den højaktuel, men det er værd at betone, at værket knytter sig til en allerede oparbejdet tradition i Storbritannien for at anskue idrætten som led i imperie-opbygningen, med Tony Mangan som ledende forsker (jvf. hans artikel her i årbogen). Holts bog er et godt eksempel på, hvad en socialhistorisk idrætsforskning formår, når den er bedst. Med sin omtale af lege og spil (som f.eks. dart på pub), sin sans for folkekultur (»popular culture«) og sin respekt for det organisations- og institutionshistoriske aspekt af idrætshistorien står den som én af de allermest centrale udgivelser overhovedet i 1989. Den indeholder også kraftfulde sentenser, som nok skal give anledning til debat. Til karakteristik af den gængse opfattelse af forskellen på britisk og tysk kropskultur hedder det således: »Gym was for he Germans. Britons *played* rather than exercised.« Fra Grå Borup-Nielsens artikel ved vi, at idrætsverdenen ejheller i Storbritannien altid har været så sort og hvid. – Eksemplet anføres for at vise de farer, der kan tænkes at være forbundet med den nye interesse for nationale og regionale kropskulturer.

Til slut skal omtales årbøgerne fra vore to nordiske søsterforeninger. Også her mærker man de internationale vindeblæse, men samtidig er det karakteristisk, at man i første række bestræber sig på afdækning af de faktiske forhold i den hjemlige idrætshistorie. Norsk Idrettshistorisk Årbok 1989 indeholder fem tyngdepunkter: 1) en empirisk velunderbygget artikel af Matti Goksøyr om den engelske sports introduktion i

Norge med en lavmælt polemik mod »take off« – og konfigurationsteorier, og en sjov artikel af Jacob Vaage om cykelløb i Norge i 1890'erne. 2) en serie artikler hvor forholdet mellem idræt og politik er i focus, og hvor f.eks. myten om den alternative arbejderidræt får skud for boven af Finn Olstad. 3) en artikel af den islandske idrætshistorieforsknings gamle store mand, Tórsteinn Einarsson, om islands glima og endelig 4) en idéhistorisk interessant artikel af Sigmund Lolland om synet på kroppen i Europa fra antikken til i dag. Artiklen fastholder på glimrende vis skismaet mellem den europæiske dobbeltbevidsthed og den holistiske »fætter«, der romantisk eller postmoderne længes efter enhed i et overgribende princips navn. Afdeling 5) udgøres af en række anmeldelser, bl.a. af Else Trangbæks licentiatafhandling fra 1987. Som det fremgår, er der adskilligt af interesse for også dansk idrætshistorisk forskning.

Det gør sig også gældende for den svenske idrætshistoriske forenings årsskrift »Idrott, Historia och samhälle« (1989). Her behandles spørgsmålet om amatørisme vs. professionalisme i en udogmatisk artikel af Peeter Mark med titlen »Den eviga mumien«. Jan Lindroth præsenterer en nyttig oversigt over den hidtidige Linggymnastikforskning og stiller, ikke mindre nyttigt, spørgsmålet: hvad mangler stadig at blive kortlagt og udforsket? Den slags spørgsmål stilles sjældent på dansk. Lindroth mener f.eks., at det er vigtigt ikke kun at undersøge, hvorfor Linggymnastikken opstod, men også hvorfor den »fadede« ud. Her rejser han et vigtigt generelt teoriproblem for kropskulturforskningen. Han finder

det ligeledes interessant at undersøge, hvorfor Linggymnastikken i henseende til kropskulturel diffusion i forskellige lande synes at have haft større klangbund i den offentlige idræt end i den frivillige. Det problem må også have dansk interesse. David Fischer har skrevet en højst læseværdig artikel om jødisk idrætshistorie i Sverige. Et hidtil helt upåagtet område, som i sig selv er spændende, men som også bidrager til at kaste lys over den øvrige svenske idrætshistorie.

Legeaspektet i idrætten behandles i Christer Bjurwills artikel om idrætsdidaktik, hvor der slås til lyd for et didaktisk reflekteret forhold til legeelementet i boldspil. Også Mats Hellspong tager lege op. Dels i en artikel om de folkelige lege på Gotland (bl.a. pærkspelet) med forbindelse til Gillmeisters bog (jvf. ovenfor), dels i en rapport fra et seminar i Portugal nov. 1988 om traditionelle lege og idræt i Europa, med forbindelse til Jørn Møllers bøger. Hellspong skriver opsummerende om interessen for denne del af kropskulturen: »Jeg vill gärna se intresset för den europeiska folksporten i ett jämförande perspektiv såsom et uttryck för den sökande efter rötterna, som utmärker Europa i tider av växande EG-samarbete och den satellitsända televisionens erövrande av även Europas perifera stater«.

Vi vil gøre disse ord til vore og kan samtidig konstatere, at 1989-publikationerne konvergerer omkring på den ene side interesse for leg-myte-kropskultur, på den anden side en socialhistorisk vægtet idrætshistorie, hvor også folkesporten indtager en central placering.

Bibliografi

- Berggren, Finn, Bjarne Ibsen & Ejgil Jespersen: Fra folkeoplysning til foreningsforståelse. Om uddannelse i De Danske Gymnastik- og Ungdomsforeninger. I: Hansen/Klausen (red.) Mellem kald og videnskab. Ledelse og uddannelse i idrætten. Idrætshistorisk forening. Bogforlaget DUO 1989. p. 114-130.
- Bonde, Hans: Kaptajn Jespersen mellem kald og videnskab. I: Hansen/Klausen (red.) Mellem kald og videnskab. Ledelse og uddannelse i idrætten. Idrætshistorisk forening. Bogforlaget DUO 1989. p. 76-101.
- Bonde, Hans: Sport som mandighedskult. I: Den engelske sports gennembrud. Red. Else Trangbæk. Dansk Idrætshistorisk Forening. p. 215-224.
- Damkjær, Søren: Den levende handling – Niels Bukh. I: Hansen/Klausen (red.) Mellem kald og videnskab. Ledelse og uddannelse i idrætten. Idrætshistorisk forening. Bogforlaget DUO 1989. p. 67-75.
- Eichberg, Henning: Kropskultur. Teoridannelse i dansk og nordisk humanistisk-socialvidenskabelig idrætsforskning. I: Den engelske sports gennembrud. Red. Else Trangbæk. Dansk Idrætshistorisk Forening. p. 15-52.
- Einarsson, Thorstein: Den engelske idrætts indførelse i Island. I: Den engelske sports gennembrud. Red. Else Trangbæk. Dansk Idrætshistorisk Forening. p. 59-74.
- Engelbreth, John: Fra delingsfører til gymnastik-instruktør. Den danske delingsfører gennem 100 år 1889-1989. Forhandles af GIL, v. G. Sørensen, Østergade 15, Lundby, 4070 Kirke Hyllinge.
- Fridberg, Torben: Danskerne og Kulturen. SFI 1989. Rapport 89:8.
- Goksøyr, Matti: Kun et spørgsmål om å konkurrere? Den engelske sporten i norsk utformning. To eksempler fra Bergen: Roning og Fotball. I: Den engelske sports gennembrud. Red. Else Trangbæk. Dansk Idrætshistorisk Forening. p. 83-100.
- Hansen, Jørn: Gymnastik og sport – det borgerlige samfund og industrisamfundet. I: Hansen/Klausen (red.) Mellem kald og videnskab. Ledelse og uddannelse i idrætten. Idrætshistorisk forening. Bogforlaget DUO 1989. p. 10-23.
- Hansen, Jørn: Sportens vej til Danmark – Hestevæddeløb. I: Den engelske sports gennembrud. Red. Else Trangbæk. Dansk Idrætshistorisk Forening. p. 163-172.
- Hansen, Jørn og Kurt Klaudi Klausen: Mellem kald og videnskab. I: Hansen/Klausen (red.) Mellem kald og videnskab. Ledelse og uddannelse i idrætten. Idrætshistorisk forening. Bogforlaget DUO 1989. p. 6-9.
- Hansen, Jørn: En sund sjæl i et sundt legeme. I: Krop og sjæl. Red. Annette Damm og Lars Stigel. Moesgård 1989.
- Jørgensen, Per: Den frivillige, ulønnede leder. En undersøgelse af DIF's ledelseshistorie. I: Hansen/Klausen (red.) Mellem kald og videnskab. Ledelse og uddannelse i idrætten. Idrætshistorisk forening. Bogforlaget DUO 1989, p. 131-149.
- Kaikkainen, Pekka: Bobol i Finland – National eller internationell sport? I: Den engelske sports gennembrud. Red. Else Trangbæk. Dansk Idrætshistorisk Forening. p. 123-126.

- Ketelsen, Poul: Udviklingen i instruktør og lederuddannelsen inden for DDSG & I, I: Hansen/Klausen (red.) Mellem kald og videnskab. Ledelse og uddannelse i idrætten. Idrætshistorisk Forening. Bogforlaget DUO 1989. p. 102-113.
- Klausen, Kurt Klaudi: Ledelse mellem frivillighed og professionalisering. I: Hansen/Klausen (red.) Mellem kald og videnskab. Ledelse og uddannelse i idrætten. Idrætshistorisk forening. Bogforlaget DUO 1989. p. 155-168.
- Klausen, Kurt Klaudi: Sportens rolle i sømandsidrættens historiske udvikling. I: Den engelske sports gennembrud. Red. Else Trangbæk. Dansk Idrætshistorisk Forening. p. 225-250.
- Korsgaard, Ove: Krop og karakter. I: Krop og sjæl. Red. Annette Damm og Lars Stigel. Moesgård 1989.
- Laine, Leena: Idrott för alla – men på olika villkor? I: Den engelske sports gennembrud. Red. Else Trangbæk. Dansk Idrætshistorisk Forening. p. 105-122.
- Linroth, Jan: Viktor Balck och Sporten. I: Den engelske sports gennembrud. Red. Else Trangbæk. Dansk Idrætshistorisk Forening. p. 137-162.
- Lippe, Gerd von der: Hvorfor ble håndball en »kvinneidrett« i Norges Idrætsforbund fra starten i 1937? I: Den engelske sports gennembrud. Red. Else Trangbæk. Dansk Idrætshistorisk Forening. p. 101-104.
- Lundberg, Knud: Dansk Fodbold 4, Rhodos, Kbh. 1989.
- Lüders, Kurt: Psykisk træning og idrætspræstationer. I: Krop og sjæl. Red. Annette Damm og Lars Stigel. Moesgård 1989.
- Mo, Kristen: Besøg på skimuseet. I: Den engelske sports gennembrud. Red. Else Trangbæk. Dansk Idrætshistorisk Forening. p. 53-58.
- Meinander, Henrik: Om Viktor Heikel och idrottens idé. I: Den engelske sports gennembrud. Red. Else Trangbæk. Dansk Idrætshistorisk Forening. p. 127-136.
- Jørn Møller: So i Hul og 99 andre gamle boldspil og kastelege. Legebog 1. DDSG&I og Idrætsforsk 1990.
- Møller, Jørn: Hund i Lænke og 99 andre gamle fange- og findelege. Legebog 2. DDSG&I og Idrætsforsk 1990.
- Møller, Svend: Kursusvirksomheden i Dansk Firmaidrætsforbund. I: Hansen/Klausen (red.) Mellem kald og videnskab. Ledelse og uddannelse i idrætten. Idrætshistorisk forening. Bogforlaget DUO 1989. p. 150-154.
- Nielsen, Niels Kayser: Pengene eller livet – om offentlig støtte til skyttebevægelsen i 1800-tallet. I: Hansen/Klausen (red.) Mellem kald og videnskab. Ledelse og uddannelse i idrætten. Idrætshistorisk forening. Bogforlaget DUO 1989. p. 24-35.
- Nielsen, Niels Kayser: Et overset kapitel – om gårdmandslinjen i dansk idrætshistorisk forskning. I: Den engelske sports gennembrud. Red. Else Trangbæk. Dansk Idrætshistorisk Forening. p. 173-194.
- Nielsen, Niels Kayser: »Idræt og offentlig støtte 1861-1914 – set i et civilisationsperspektiv. I: Fortid og Nutid, bd. 36, hefte 3, 1989.

- Ottesen, Laila: Hvornår begyndte kvinder at spille fodbold? I: Den engelske sports gennembrud. Red. Else Trangbæk. Dansk Idrætshistorisk Forening. p. 195-214.
- Povlsen, Jørgen: Idræt som kultur – ledelse eller igangsætning? I: Hansen/Klausen (red.) Mellem kald og videnskab. Ledelse og uddannelse i idrætten. Idrætshistorisk forening. Bogforlaget DUO 1989. p. 169-179.
- Sex og sundhed. Den jyske Historiker. Nr. 48. 1989.
- Toft, Jim: Fodboldbanen kridtes op. Speciale. Københavns Universitet, maj 1990.
- Trangbæk, Else: Den danske kvindegymnastiks fader – Paul Petersen. I: Hansen/Klausen (red.) Mellem kald og videnskab. Ledelse og uddannelse i idrætten. Idrætshistorisk forening. Bogforlaget DUO 1989. p. 46-66.
- Trangbæk, Else: Et nordisk kvindeidrætsprojekt. I: Den engelske sports gennembrud. (Red.) Else Trangbæk. Dansk Idrætshistorisk Forening. p. 251-256.
- Worm, Ole: De danske Gymnastik og idrætsøjskoler. I: Hansen/Klausen (red.) Mellem kald og videnskab. Ledelse og uddannelse i idrætten. Idrætshistorisk forening. Bogforlaget DUO 1989. p. 36-45.
- Waage, Jakob: Engelsk sportsgrener innført i Norge for 100 år siden. I: Den engelske sports gennembrud. Red. Else Trangbæk. Dansk Idrætshistorisk Forening. p. 75-82.
- Zerlang, Martin: Underholdningens historie. Fra antikkens gladiator til nutidens TV-serier. Gyldendal, Kbh. 1989.

Oplysning om forfatterne:

Anton Baaré. Kulturanthropolog. Rådgiver for Cowi-Consult i Indonesien.

Hans Bonde. Historiker. Kandidatstipendiat ved Historisk Institut, Københavns Universitet.

Grå Borup-Nielsen. Lektor ved Engelsk Institut, Københavns Universitet.

Søren Damkjær. Lektor ved Institut for Kultursociologi.

Henning Eichberg. Kultursociolog/historiker. Seniorstipendiat ved Danmarks Højskole for Lægemsøvelser.

Jørn Hansen. Historiker. Adjunkt ved Institut for Idræt. Odense Universitet.

Lotte Jensen. Kulturarbejder og konsulent med eget bureau.

Jørn Møller. Idrætsforsker/Højskolelærer ved Idrætsforsk og Gerlev Idrætshøjskole.

Søren Nagbøl. Idéhistoriker. Ekstern lektor ved Litteraturvidenskab, Københavns Universitet.

Niels Kayser Nielsen. Kulturhistoriker (dansk/historie). Adjunkt ved Institut for Idræt, Odense Universitet.

Laila Ottesen. Etnolog. Kandidatstipendiat ved Team Danmark.